

Αϊνστάιν και Μπερξόν: Μια αντιπαράθεση Φυσικής και Φιλοσοφίας

Επιστήμες / Μορφές της Επιστήμης & της Τεχνολογίας

Κώστας Κόκκοτας, Καθηγητής Θεωρητικής Αστροφυσικής Πανεπιστημίου της Τυβίγγης

[Προηγούμενη δημοσίευση: <https://www.pemptousia.gr/?p=161817>]

Στην πλειονότητα τους, οι νεότεροι επιστήμονες γνωρίζουν τον Μπερξόν λόγω της αρνητικής συμβολής του στην απονομή του Νόμπελ Φυσικής στον Αϊνστάιν. Η αυθεντία του φιλοσόφου αλλά και το διεθνές του κύρος (πρόεδρος της Διεθνούς Επιτροπής για τα Δικαιώματα Πνευματικής Συνεργασίας της νεοσύστατης τότε Κοινωνίας των Εθνών) επηρέασε έμμεσα τις αποφάσεις της Σουηδικής Ακαδημίας Επιστημών. Ο Αϊνστάιν βραβεύθηκε το 1922, όχι για τις θεωρίες του περί της σχετικότητας (ειδική και γενική), αλλά για την εξήγηση του φωτοηλεκτρικού φαινομένου. Αυτή η λιγότερο σημαντική ανακάλυψη σε καμιά περίπτωση δεν συγκρίνεται με τον αντίκτυπο που είχε στη νεότερη φυσική η συνεισφορά του στην κατανόηση των εννοιών του χώρου, του χρόνου και της βαρύτητας. Ο Αϊνστάιν, αντιδρώντας στο σκεπτικό της απόφασης απονομής, κατά τη διάλεξή του στην τελετή αναφέρθηκε στη θεωρία του για τη σχετικότητα αποφεύγοντας επιδεικτικά

να αναφερθεί στο αντικείμενο για το οποίο βραβεύθηκε. Αξίζει να σημειωθεί ότι και ο Μπερξόν τιμήθηκε έξι χρόνια αργότερα με το Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Στη διάρκεια της σταδιοδρομίας μου, είχα την τύχη να συμβάλω με σεμινάρια στη βαθύτερη κατανόηση της θεωρίας της σχετικότητας από συναδέλφους στον χώρο της ιστορίας και φιλοσοφίας των επιστημών. Το πανεπιστήμιο που υπηρετώ προσφέρεται για τέτοιου είδους διεπιστημονικές αλληλεπιδράσεις. Οι συγκεκριμένοι έγκριτοι συνάδελφοι ασχολούνταν με τη διαμάχη είτε για ιστορικούς λόγους είτε επειδή ανήκουν σε μια νεωτερική γενιά φιλοσόφων που προσπαθούν να ξεπεράσουν τη στενή λογική του Μπερξόν. Ατυχώς, η αλληλεπίδραση υπήρξε ετεροβαρής και ποτέ δεν εντρύφησα στην ουσία της διαμάχης και των επιχειρημάτων της αντίπαλης πλευράς. Είχα δε σχεδόν υποτιμητικά αντιμετωπίσει την αγγλική έκδοση του παρόντος έργου, εκτιμώντας ότι επρόκειτο για ακόμα ένα βιβλίο σχετικά με τον διαχρονικό, σχεδόν χολιγουντιανού επιπέδου αστέρα, τον Αϊνστάιν.

Η προτροπή του Έλληνα εκδότη να γράψω τον πρόλογο και η εκτίμηση που τρέφω για την επιλογή τίτλων από τον συγκεκριμένο οίκο με «υποχρέωσε» να διαβάσω το πόνημα της Jimena Canales. Η αρχική μου πλήξη γρήγορα μετατράπηκε σε ενδιαφέρον και ενθουσιασμό για τον τρόπο παρουσίασης —εντελώς ανατρεπτικό— αλλά και για στοιχεία και επιχειρήματα της φιλοσοφικής πλευράς που αγνοούσα παντελώς. Δομημένο σε μικρές ενότητες των 2-3 σελίδων, το βιβλίο δεν γίνεται κουραστικό ενώ συγχρόνως κωδικοποιεί τα θέματα που αναδεικνύει, βοηθώντας τον αναγνώστη να επανέλθει για να συγκρίνει έννοιες ή αναφορές σε πρόσωπα.

Τελειώνοντας την ανάγνωση, ένοιωσα συμπάθεια για τον Μπερξόν (όχι για τις αντιλήψεις του) και προσπάθησα να αντιληφθώ πώς μια τόσο σημαντική διάνοια ρίχτηκε σε μια μάχη από τόσο αδύναμη επιστημονικά θέση βασισμένη αποκλειστικά σε υποκειμενικά επιχειρήματα. Ήταν η υπερβολική αυτοπεποίθηση της παριζιάνικης επιστημονικής διάνοησης απέναντι στον ταπεινό αλλά πεισματάρη Σουηβό; Ήταν η αδυναμία ενσωμάτωσης της επιστημονικής πραγματικότητας στο ιδεαλιστικό του οικοδόμημα; Η Canales δίνει την ευκαιρία στον αναγνώστη να εμβαθύνει στην αντιπαράθεση των δύο κόσμων και να εξάγει τα δικά του συμπεράσματα.

Προσωπικά, ξεκίνησα την ανάγνωση προκατειλημμένος υπέρ του Αϊνστάιν και μετά το πέρας της ανάγνωσης συνεχίζω να στηρίζω την επιχειρηματολογία του. Εντούτοις, τιμώντας τον άξιο αντίπαλο δανείστηκα από τη βιβλιοθήκη (υπάρχει και ελεύθερο στο διαδίκτυο) το πόνημα *Διάρκεια και ταυτοχρονισμός* του Μπερξόν, που γράφτηκε το 1922 στην κορύφωση της διαμάχης του με τον Αϊνστάιν, ενώ στις διαδοχικές επανεκδόσεις εμπλουτίστηκε από στοιχεία της αντιπαράθεσης. Η εντύπωση που αποκόμισα ταυτίζεται με αυτή πολλών σύγχρονων και μεταγενέστερων που ασχολήθηκαν με την αντιπαράθεση, και ιδιαίτερα με το συγκεκριμένο βιβλίο. Ο Μπερξόν κάνει μια απέλπιδα προσπάθεια να εξηγήσει την ουσία της σχετικότητας από τη δική του οπτική γωνία, να την κάνει συμβατή με τη δική του φιλοσοφική προσέγγιση. Τελικά, παρά τις αρχικές μου ενστάσεις για το βιβλίο, παρασύρθηκα από τη συγγραφέα να κάνω κάτι που θεωρούσα αδιανόητο πριν μερικές εβδομάδες, δηλαδή να διαβάσω το βιβλίο ενός ιδεαλιστή φιλοσόφου.

Η Canales κατάφερε να συνθέσει ιστορικά γεγονότα, φιλοσοφικές και επιστημονικές έννοιες με έναν ακαδημαϊκά εξάίρετο και συγχρόνως γλαφυρό τρόπο. Μας παρέδωσε ένα βιβλίο που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως ακαδημαϊκό σύγγραμμα ενώ συγχρόνως να γίνει best seller σε ένα αναγνωστικό κοινό που ενδιαφέρεται για τη φιλοσοφία, την επιστήμη και την αλληλεπίδρασή τους.

<http://bit.ly/2rVITaf>